

2. Belopolskaya, N. L. (2009). *Psikhologicheskaiia diagnostika lichnosti detei s zaderzhkoi psikhicheskogo razvitiia* [Psychological diagnosis of personality of children with mental retardation]. Moscow: Kogito-Centr.

3. Sak, T.V. (2015). *Kontsepsiia naukovo-metodychnoho zabezpechennia formuvannia navchalnoi diialnosti u ditei iz zatrymkoiu psyhichnoho rozvytku* [The concept of scientific and methodical providing of educational activities for children with mental retardation]. *Exceptional child: teaching upbringing*, 3, 7–18.

4. Zashchirinskaia, O.V. (2003). *Psikhologiiia detei s zaderzhkoi psikhicheskogo razvitiia* [Psychology of children with mental retardation]. Sankt-Peterburg: Rech.

5. Sak, T. (2013). *Psykhologichni umovy realizatsii Derzhavnoho standartu pochatkovoii zahalnoi osvity dlia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy* [Psychological conditions of realization of the State standard of primary education for children with special educational needs]. *Exceptional child: teaching upbringing*, 2, 3-6;

6. Cortina, M. (2010). Attachment is about safety and protection, intersubjectivity is about sharing and social understanding. The relationships between attachment and intersubjectivity. *Psychoanalytic Psychology*, 27, 4, 410–441.

УДК 376

Малишевська І. А.

к.пед.н., доцент кафедри корекційної педагогіки та психології Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена теоретичному аналізу впровадження інклюзивної освіти в Україні. Сучасний етап інноваційного розвитку суспільства відзначається формуванням нового погляду на освіту дитини з особливими освітніми потребами. Характерною особливістю реконструювання системи освіти дітей з особливими освітніми потребами є демократичні, гуманістичні засади. Особливого значення набуває створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання для дітей з особливими освітніми потребами. В статті проаналізовано актуальні проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, проблеми впровадження інклюзивної освіти.

Постановка проблеми. Сьогодні вітчизняна система освіти під впливом світових гуманістичних вимог перебуває у стані реформування, обумовленого соціально-економічними, політичними і духовно-культурними перетвореннями в оновлюваному суспільстві. В сучасній освіті реалізується ідея, пов'язана зі зміною цільових установок в освітній галузі – від «особистості для суспільства» до «особистості в суспільстві».

Сучасний етап інноваційного розвитку суспільства відзначається формуванням нового погляду на освіту дитини з особливими освітніми потребами. Характерною особливістю реконструювання системи освіти дітей з особливими освітніми потребами є демократичні, гуманістичні засади, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання для таких дітей. В основу цього підходу покладено спеціальні умови навчання, які передбачають не відривати дитину від сім'ї, природний процес адаптації та соціалізації,

розробку додаткових моделей спеціальної освіти та надання можливості батькам дітей з особливими освітніми потребами вибирати довільні форми і види майбутньої освіти.

Особливої актуальності набуває проблема забезпечення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами, зокрема проблема впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні розглянуто у наукових працях В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Миронової, Ю. Найди, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, О. Таранченко та інших. Дослідження науковців дають підставу стверджувати, що українське суспільство усвідомило необхідність ствердження права осіб з особливими освітніми потребами на повноцінну освіту, а також створення якісних умов для реалізації цього права.

Викладення основного матеріалу. Сучасний етап розвитку інклюзії в Україні наповнений низкою протиріч і проблем і вимагає від нас професійного відкритого діалогу, конструктивного пошуку, вивчення зарубіжного й вітчизняного досвіду та узгодженості позицій. Важливим для цього процесу є готовність навчальних закладів до змін. Для розвитку інклюзивної практики освіти потрібні системні інституційні зміни, а це не відбувається швидко. Але найскладніші зміни – це зміни у професійному мисленні і свідомості людей, починаючи з психології педагога, закінчуючи економічними і фінансовими основами функціонування усїєї системи. Впровадження інклюзивної освіти стикається не стільки з проблемами організації безбар'єрного середовища, скільки проблемами соціальними: стереотипи і забобони; готовність або відмова вчителів, дітей та їхніх батьків прийняти нові принципи освіти; нестача комплексних психолого-педагогічних знань і технологій, спеціальних моніторингових досліджень, які безпосередньо стосуються досвіду вітчизняної інклюзивної освіти.

Супротивники інклюзії наводять основні чинники які, на їх думку, обґрунтовують недоцільність інклюзивної освіти: суспільство не готове до такої форми освіти; учитель не готовий до реалізації інклюзії [1]. Очевидним є той факт, що прибічники застарілої бюрократичної системи, у тому числі й системи освіти, прикриваючись демократичними гаслами й необхідністю розбудови нового інформаційного суспільства, шукають причини, які виправдовують їх небажання знайти місце особам з особливими потребами у цьому суспільстві. Шукати ж потрібно не шляхи «очищення» держави перед такими особами, а, перш за все, шляхи що приведуть до розуміння основної ідеї інклюзії – усі ми різні і весь світ для нас, а не навпаки. Розв'язання цього першочергового завдання зведе нанівець проблему «неготовності» на усіх рівнях освіти, і залишиться єдина проблема – «небажання», яку, в свою чергу, можна розв'язати на рівні керівників навчальних закладів.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні – складна, неоднозначна проблема, яка потребує розгляду та розробки нормативно-правових, психолого-педагогічних, програмно-змістових, соціально-психологічних засад.

За даними звіту комплексної аналітичної оцінки стану впровадження інклюзії в Україні [2], проведеної у період з червня 2011 року по січень 2012 року «Європейською дослідницькою організацією» (ERA) у співпраці з дослідницькою компанією InMind, громадськими організаціями «Демократичні ініціативи молоді» та «Аліса» за фінансової підтримки фонду «Відродження», було визначено основні проблеми і бар'єри, що перешкоджають або ускладнюють процес впровадження інклюзії (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Перешкоди впровадження інклюзивної освіти в Україні

Категорія перешкод	Характер проблеми
Законодавство	• Більшість законів з питань надання освітніх можливостей дітям з особливими потребами у значній мірі залишаються лише

	<p>принципами та деклараціями, і не забезпечують механізмами реалізації.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Планованим (актами і нормами) діям бракує цілісного, комплексного підходу, конкретизації цілей та критеріїв ефективності. • Відсутність публічного моніторингу виконання державних програм та планів фактично унеможлиблює об'єктивну оцінку ходу їх виконання.
Фінансування	<ul style="list-style-type: none"> • Дотаціями навчальних закладів на передбачено необхідність фінансового забезпечення особливих потреб дітей. • Функціонування звичайних навчальних закладів забезпечується із районних бюджетів, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення. Водночас спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та будинки-інтернати для дітей-інвалідів фінансуються із бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів. Це створює підвалини до того, що владі на обласному рівні простіше та вигідніше забезпечити повну наповнюваність інтернатних закладів, що ними фінансуються.
Зміст освіти	<ul style="list-style-type: none"> • Програми загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) здебільшого адаптуються учителями за принципом значного скорочення, а не за принципами врахування індивідуальних потреб та можливостей дитини; часто така адаптація здійснюється «на власний розсуд» вчителя без використання наукових та методичних розробок. • Дитина з особливими потребами може потребувати формування зовсім інших навичок, ніж навчання за індивідуальною програмою ЗНЗ. • Не визначені стандарти оцінювання навчання для дітей з особливими потребами та формат документу, який видається по закінченні ЗНЗ.
Кадрові питання	<ul style="list-style-type: none"> • Сучасний стан підготовки фахівців в Україні для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не задовольняє суспільним запитам і потребам. • Якість інклюзивної освіти не витримує критики, оскільки навіть пілотним школам бракує фахівців і ставок для них (психологів, дефектологів, логопедів); здебільшого нема асистентів, які мали з'явитися в школах ще у 2012 році; перевантажені шкільні психологи, які не завжди можуть дати раду щодо різних нозологій. • Існує брак теоретичних знань та практичних навичок роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у переважній більшості вчителів та вихователів дитячих садочків. • Існує проблема управління педагогічним колективом з боку керівників навчальних закладів, адже не кожен педагог сьогодні готовий працювати в класі (групі), де є діти з особливими освітніми потребами, підтримка інклюзії з боку директорів ЗНЗ досить слабка. • Існує методологічна та психологічна неготовність педагогічних працівників, класних керівників, учителів,

	вихователів до викладання ряду дисциплін для дітей, які мають певні обмеження.
Організація навчання	<ul style="list-style-type: none"> • В ЗНЗ із «стихійною інклюзією» наповнюваність у класі близько 30–34 учнів, що не відповідає моделі інклюзивної освіти. • Зростання кількості дітей з особливими потребами, яких вчителі й адміністрація ЗНЗ переводять на індивідуальне навчання, що спотворює саму ідею інклюзивної освіти. • Мотивація вчителів ЗНЗ до впровадження інклюзивної освіти низька через невідповідну їм роботу зарплатню та перевантаження. • Кількість навчальних закладів, що практикують інклюзивну освіту, обмежена, їх досвід недостатньо вивчається, обговорюється та поширюється у професійному колі.
Доступність та пристосування закладів	<ul style="list-style-type: none"> • Мала кількість навчальних закладів в Україні пристосована для навчання осіб з особливими потребами, а саме: обладнані пандусами, ліфтами, спеціальними гігієнічними кімнатами тощо. На даний час в Україні тільки 11–12 % від загальної кількості навчальних закладів є повністю доступними для дітей з особливими потребами. З них 39,2 % обладнані пандусами, і лише 21 % цих навчальних закладів відповідає усім правилам безпеки в плані адаптації для вільного пересування дітей з інвалідністю.
Міжвідомча співпраця	<ul style="list-style-type: none"> • Не проводиться системна послідовна робота на підтримку інклюзивної освіти з боку українських неурядових організацій (НУО), які надають інформаційну, медичну та консультаційну підтримку дітям з особливими потребами та їхнім батькам; слабкий зв'язок між регіональними НУО та відсутність постійних каналів обміну досвідом.
Соціально-психологічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> • Необізнаність суспільства щодо змін у системі освіти. • Проблема толерантності у школах, тобто адекватного сприйняття дитини з особливими потребами однолітками, учителями. • Проблеми батьків з обох сторін: батьки дітей з особливими потребами вважають, що їхніх дітей дискримінують; батьки здорових дітей побоюються, що інклюзія буде впроваджуватися без ретельної підготовки, а в школах можуть з'явитися діти з важкими формами психофізичних порушень.

Як бачимо, вітчизняній освіті потрібні серйозні зміни, щоб подолати означені проблеми. Це не лише приведення системи освіти у відповідність до законодавства, не тільки реалізація державних програм, пов'язаних із впровадженням доступного середовища, але й якісна зміна світогляду керівників, професійного мислення педагогів, суспільних стереотипів батьків.

Досліджуючи умови існування інклюзії в загальноосвітніх навчальних закладах, канадський науковець Т. Лорман сформулював «сім стовпів підтримки» інклюзивної освіти, які являють собою певний «компроміс» «між виправданням слідування інклюзивному підходу і більш прагматичними практичними методами роботи в класі». Кожен із цих семи стовпів підтримки описує необхідну умову існування успішної інклюзії:

1. «Перший стовп: Розвиток позитивного ставлення. Досягнення позитивного ставлення з боку освітян є головною передумовою забезпечення інклюзивної освіти. Виховання позитивного ставлення до інклюзивної освіти необхідно здійснювати на

всіх рівнях – від системи навчання студентів педагогічних навчальних закладів до досвідчених учителів-практиків.

2. Другий стовп: Політика і лідерство, спрямовані на надання підтримки. Ключовим елементом в створенні інклюзивних шкіл є підтримка шкільних лідерів.

3. Третій стовп: Процеси, що відбуваються в школах і класах, які ґрунтуються на підтвердженій результатами досліджень практичній діяльності. Для того аби зробити інклюзію дійсно успішною, вся школа повинна ... змінюватися і адаптуватися для задоволення різноманітних потреб всіх учнів. Учителям потрібно поміркувати про свою нову роль – перехід від того, аби бути «учителями природничих наук» до того, аби стати «учителями дітей». Важливо поєднувати дітей в різнорідні групи різного віку з різними здібностями. Учителям потрібно працювати в диференційованих командах разом з помічниками учителів та іншим допоміжним персоналом.

4. Четвертий стовп: Гнучка навчальна програма і педагогіка. Корисними для інклюзії є методи навчання, більш орієнтовані на дитину. Справа інклюзії та загальна якість освіти покращаться, якщо учителі подумують про свої філософські погляди і адаптують свої методи викладання таким чином, аби вони відповідали найкращій практиці навчання.

5. П'ятий стовп: Залучення громади. Найважливішою групою в широкій шкільній спільноті є батьки. Корисним може також бути встановлення партнерських стосунків з іншими, місцевими, національними та міжнародними громадськими організаціями.

6. Шостий стовп: Змістовна рефлексія. Рефлексія стає все більш важливою частиною методів постійного вдосконалення учителя. Цінність рефлексії підвищується, якщо вона базується на даних, які було зібрано в результаті систематичних спостережень за практичною роботою учителів. (Саме ця теза підкреслює провідну роль педагога-дослідника в організації інклюзивного навчання.)

7. Сьомий стовп: Необхідне навчання і ресурси. Однією з корисних моделей є встановлення відносин партнерства між університетом і школою. Серед інших ресурсів, що вважаються корисними для шкіл і учителів, належать додатковий час для планування, а також додаткові працівники, які виконують функції помічників» [3, с. 176–197].

Отже, для успіху інклюзії в освітньому просторі країни повинна утворитися і функціонувати чітко організована і добре налагоджена інфраструктура спеціалізованої педагогічної та психологічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються в загальноосвітньому закладі.

Висновки. Освітня інклюзія в Україні має свої історично і культурно обумовлені витоки, тому необхідністю є створення вітчизняної моделі організації інклюзивного навчання. Методологічні основи інклюзивної освіти розроблені в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України як результат тривалої багаторічної експериментальної діяльності. В той час, коли оновлювалася національна освітня стратегія, науковці галузі спеціальної освіти означили сегрегативність як основний недолік системи спеціальної освіти й почали експериментальним шляхом впроваджувати демократичні інклюзивні тенденції, ініційовані громадськими організаціями на чолі з батьками дітей з інвалідністю.

В Україні упродовж кількох десятиліть інклюзивні інновації реалізуються переважно шляхом екстраполяції, тобто дослідним перенесенням і адаптуванням до вітчизняних умов, модифікацій окремих зарубіжних підходів. Така діяльність ініціюється і проводиться переважно представниками системи спеціальної освіти, іноді за рахунок зарубіжної благодійності, у той час як масова освіта продовжує перебувати у незмінних умовах. Впровадження інклюзії в систему масової освіти не може бути безболісним чи байдужим для самої системи.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати аналізу сучасного стану розвитку інклюзивної освіти в Україні, потребують подальшого

дослідження нових термінологічних понять такого явища як інклюзивна освіта, адже злам суспільної свідомості щодо масового впровадження освітньої інклюзії має відбуватися з понятійно-термінологічної лексики.

Література:

1. Алехина С. В. Принципы инклюзии в контексте развития современного образования / С. В. Алехина // Психологическая наука и образование. – 2014. – № 1. – С. 5–16.

2. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження (червень 2011 – січень 2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pandia.org/text/79/501/26323.php>.

3. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К.: А. С. К., 2012. – 308 с.

И. А. Малишевская

Проблемы внедрения инклюзивного образования в Украине

Статья посвящена теоретическому анализу внедрения инклюзивного образования в Украине. Современный этап инновационного развития общества отмечается формированием нового взгляда на образование ребенка с особыми образовательными потребностями. Характерной особенностью реконструкции системы образования детей с особыми образовательными потребностями являются демократические, гуманистические принципы. Особое значение приобретает создание в стране альтернативных моделей психолого-педагогической поддержки, механизмов для свободного выбора форм обучения для детей с особыми образовательными потребностями. В статье проанализированы актуальные проблемы внедрения инклюзивного образования в Украине.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, проблемы внедрения инклюзивного образования.

Iryna Malushevska

The Problems Of Implementation Of Inclusive Education In Ukraine

The article is a theoretical analysis of the implementation of inclusive education in Ukraine. The current stage of innovation development of society celebrated the formation of a new view of education a child with special educational needs. A characteristic feature of the reconstruction of the education system for children with special educational needs is a democratic, humanistic principles. Of particular importance is the creation of a alternative models of psychological and educational support mechanisms to free choice of learning for children with special educational needs. The article analyzes the current problems of implementation of inclusive education in Ukraine.

Keywords: children with special educational needs, inclusive education, problems of implementation of inclusive education.

References:

1. Alekhina, S. V. (2014) *Printsipy inkluzii v kontekste pazvitiya sovremennogo obrazovaniya* [The principles of inclusion in the context of the development of modern education]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye*, 1, 5–16.

2. *Inkluzivna osvita v Ukraini: zdobutky, problem ta perspektyvy: reziume analitychnogo zvituzha rezultatamy kompleksnogo doslidzhennia* (cherven 2011 – sichen 2012) [Inclusive education in Ukraine: achievements, problems and prospects: summary analytical report on the results of the study (June 2011 – January 2012)]. (n.d.) *pandia.org*. Retrieved from <http://pandia.org/text/79/501/26323.php>.

3. Kolupaieva, A. A. (Eds.). (2012). *Osnovy inkluzyvnoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Fundamentals of inclusive education: textbook]. Kyiv: A. S. K.